

TIJORAT BANKLARINING QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORIDAGI INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Muxiddin Temirov

Bank-moliya akademiyasi, magistr talaba

E-mail: temirovmuxiddin05@gmail.com

Ilmiy rahbar: Mirzayeva Matluba

Annotatsiya. *Maqolada tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bozoridagi investitsion faoliyatining iqtisodiy mohiyati, huquqiy asoslari, asosiy yo‘nalishlari va unga ta’sir etuvchi omillar o‘rganiladi. Investitsion portfelni shakllantirish tamoyillari, risklarni boshqarish va faoliyat samaradorligini baholash usullari tahlil qilinadi. Xorijiy tajriba va O‘zbekiston bank tizimidagi mavjud muammolar asosida investitsion faoliyatni rivojlantirishning institutsional, tashkiliy va texnologik yo‘nalishlari bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *tijorat banklari, investitsion faoliyat, qimmatli qog‘ozlar bozori, investitsion portfel, diversifikatsiya, likvidlik, risklarni boshqarish, davlat obligatsiyalari, korporativ obligatsiyalar.*

Abstract. *The article studies the economic essence, legal framework, main directions and determinants of commercial banks' investment activity in the securities market. The principles of investment portfolio formation, risk management and methods of assessing the efficiency of such activity are analysed. Drawing on international experience and the problems identified in the banking system of Uzbekistan, institutional, organisational and technological measures aimed at developing banks' investment activity are proposed.*

Keywords: *commercial banks, investment activity, securities market, investment portfolio, diversification, liquidity, risk management, government bonds, corporate bonds.*

KIRISH

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash uzoq muddatli investitsion resurslarni jalb etishga bog'liq. Bu jarayonda tijorat banklari moliyaviy vositachilar sifatida asosiy o'rin egallaydi. Banklar o'z mablag'lari va jalb qilingan resurslarni nafaqat kreditlash, balki qimmatli qog'ozlarga joylashtirish orqali ham investitsiya qiladi. Qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyat bank uchun likvidlikni boshqarish, daromad manbalarini kengaytirish va aktivlar tuzilmasini diversifikatsiya qilish vositasi hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi bir necha holat bilan izohlanadi. Birinchidan, bank tizimini isloh qilish jarayonida banklarning bozor tamoyillariga asoslangan faoliyatiga o'tishi ularni aktivlarni samarali boshqarishga undaydi. Ikkinchidan, davlat va korporativ qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi banklar uchun yangi investitsion imkoniyatlar yaratadi. Uchinchidan, Bazel III kabi xalqaro standartlar likvidlik va kapital yetarliligiga yuqori talablar qo'yib, qimmatli qog'ozlar portfelini shakllantirishga yangicha yondashuvni taqozo etadi. To'rtinchidan, kredit portfelining tarkibi va sifati bo'yicha mavjud cheklovlar sharoitida investitsion faoliyat banklar uchun muqobil daromad manbai sifatida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyatini tahlil qilish va uni rivojlantirish bo'yicha asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: investitsion faoliyatning nazariy asoslarini yoritish; faoliyat yo'nalishlari va instrumentlarni tasniflash; unga ta'sir etuvchi omillar va risklarni aniqlash; samaradorlikni baholash usullarini ko'rib chiqish; xorijiy tajribani o'rganish; mavjud muammolarni aniqlab, ularni hal etish yo'llarini taklif qilish.

Tadqiqotda tahlil va sintez, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, guruhlash hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Axborot bazasini me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar standartlari va moliya sohasidagi ilmiy adabiyotlar tashkil etdi.

1. INVESTITSION FAOLIYATNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Tijorat banklarining investitsion faoliyati deganda bank resurslarining bir qismini daromad olish, likvidlikni saqlash yoki strategik maqsadlarga erishish uchun moliyaviy aktivlarga joylashtirish bo'yicha amalga oshiriladigan operatsiyalar majmui tushuniladi. Qimmatli qog'ozlar bozori kontekstida bu davlat qimmatli qog'ozlari, korporativ obligatsiyalar, aksiyalar, depozit sertifikatlari va boshqa moliyaviy vositalarni sotib olish, ushlab turish va sotish jarayonlarini anglatadi.

Iqtisodiy nazariyada banklarning investitsion faoliyati portfel nazariyasi va aktivlar hamda passivlarni boshqarish konsepsiyasi bilan izohlanadi. Portfel nazariyasiga ko'ra, investor risk va daromadlilik o'rtasida optimal nisbatni tanlaydi, aktivlarni diversifikatsiya qilish esa umumiy riskni kamaytiradi. Aktivlar va passivlarni boshqarish konsepsiyasi bank balansining ikki tomonini muddat, foiz stavkasi va valyuta bo'yicha muvofiqlashtirishni talab qiladi. Investitsion faoliyat bu jihatdan resurslar muddati bilan aktivlar muddati o'rtasidagi nomuvofiqlikni yumshatish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Bank investitsiyalarining mazmuniga ko'ra ularni ikki guruhga ajratish mumkin. Birinchisi portfel investitsiyalari bo'lib, ular daromad va likvidlik maqsadida amalga oshiriladi hamda emitent faoliyatini nazorat qilishni nazarda tutmaydi. Ikkinchisi strategik yoki to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar bo'lib, ular boshqa tashkilotlar ustav kapitalida ishtirok etish orqali moliyaviy guruhlar shakllantirishga qaratiladi. Bank qonunchiligi bunday ishtirok doirasi va hajmini cheklaydi, sababi mazkur investitsiyalar yuqori risk bilan bog'liq.

Huquqiy jihatdan bu faoliyat «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi hamda «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi qonunlar, Markaziy bankning me'yoriy hujjatlari va bozorni tartibga soluvchi vakolatli organ qarorlari bilan tartibga solinadi. Markaziy bank banklarning kapital yetarliligi, likvidlik va risk konsentratsiyasi bo'yicha majburiy me'yorlarini belgilaydi, bu esa investitsiya hajmi va tarkibiga bevosita ta'sir qiladi. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari,

xususan, 9-sonli standart qimmatli qog'ozlarni biznes modeli va pul oqimlari xususiyatiga qarab tasniflash hamda baholash tartibini belgilaydi.

2. INVESTITSION FAOLIYATNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA INSTRUMENTLARI

Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyati maqsadi, muddati va risk darajasi bo'yicha turlicha bo'lgan instrumentlar orqali amalga oshiriladi. Ularning qiyosiy tavsifi 1-jadvalda berilgan.

1-jadval. Banklar investitsiya qiladigan asosiy qimmatli qog'ozlar va ularning xususiyatlari

Instrument	Daromadlilik va risk	Bank uchun vazifasi
Davlat qimmatli qog'ozlari	Nisbatan past daromad, past kredit riski, yuqori likvidlik	Likvidlik zaxirasi, me'yoriy talablarni bajarish
Korporativ obligatsiyalar	O'rtacha va yuqori daromad, emitent kredit riski	Daromadni oshirish, kredit portfelini to'ldirish
Aksiyalar	Yuqori daromad imkoniyati, yuqori bozor riski	Strategik ishtirok, kapital o'sishidan foyda
Depozit sertifikatlari va qisqa muddatli vositalar	Past risk, qisqa muddat	Bo'sh mablag'larni vaqtincha joylashtirish
Xorijiy qimmatli qog'ozlar	Valyuta va davlat riski	Geografik diversifikatsiya

Manba: muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

Davlat qimmatli qog'ozlari banklar investitsion portfelining poydevorini tashkil etadi. Ular kafolatlangan daromad beradi, kapital talablarida odatda imtiyozli

tartibga ega bo'лади va markaziy bank operatsiyalarida garov sifatida ishlatilishi mumkin. Shu bois ular likvidlikni qoplash me'yorini bajarishda asosiy vosita hisoblanadi. Biroq davlat obligatsiyalariga haddan tashqari tayanish banklarning daromadlilik imkoniyatini cheklaydi va bank balansini davlat qarzi bilan bog'liq risklarga bog'lab qo'yadi.

Korporativ obligatsiyalar banklarga daromadliliği yuqoriroq alternativ taklif etadi hamda real sektor korxonalarini uzoq muddatli moliyalashtirishda ishtirok etish imkonini beradi. Bunda bank bir vaqtda emitent kredit riskini baholash, obligatsiya shartlarini muzokara qilish va bozorda joylashtirishda andrayter sifatida qatnashish kabi vazifalarni bajaradi. Kredit va obligatsiya orqali moliyalashtirish o'rtasidagi tanlov korxonaning mablag' olish ehtiyoji, muddat va narx omillariga bog'liq bo'лади.

Aksiyalarga investitsiya bank uchun yuqori risk bilan bog'liq bo'lgani sababli me'yoriy cheklovlar bilan chegaralanadi. Shunga qaramay, bu yo'nalish bank bilan strategik bog'liq kompaniyalar, jumladan sug'urta, lizing va aktivlarni boshqarish tashkilotlarida ishtirok etish orqali bank guruhini shakllantirishda muhim vazifani bajaradi.

3. INVESTITSION FAOLIYATGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA RISKLAR

Banklarning investitsion qarorlariga tashqi va ichki omillar ta'sir ko'rsatadi. Tashqi omillar qatoriga makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya darajasi, markaziy bankning pul-kredit siyosati, foiz stavkalari dinamikasi, bozor infratuzilmasining rivojlanganligi va qonunchilik muhiti kiradi. Ichki omillar esa bankning kapitallashuv darajasi, resurs bazasining tuzilmasi va muddati, risk-appetiti, boshqaruv jamoasining malakasi hamda axborot tizimlarining holatidan iborat.

Foiz stavkalari investitsion faoliyatga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir. Stavkalar oshganda qayd etilgan daromadli obligatsiyalarning bozor qiymati pasayadi, kamayganda esa oshadi. Bu o'zgarishning kattaligi qog'ozning to'lov muddatiga va kupon darajasiga bog'liq bo'lib, duratsiya

ko'rsatkichi bilan o'lchanadi. Inflyatsiya yuqori bo'lgan sharoitda real daromadlilik kamayadi, bu esa banklarni qisqa muddatli yoki o'zgaruvchan stavkali instrumentlarga yo'naltiradi.

Investitsion faoliyatning asosiy risklari 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval. *Investitsion faoliyatdagi asosiy risklar va ularni kamaytirish choralari*

Risk	Mazmuni	Kamaytirish choralari
Bozor riski	Narx, foiz va kurs o'zgarishidan zarar	Duratsiya limiti, VaR, stress-test, hedjlash
Kredit riski	Emitentning to'lovga qodir emasligi	Reyting tahlili, emitent va tarmoq limitlari
Likvidlik riski	Qog'ozni o'z vaqtida sota olmaslik	Likvid aktivlar zaxirasi, repo, muddat bo'yicha taqsimot
Konsentratsiya riski	Bitta emitent yoki tarmoqqa haddan tashqari bog'liqlik	Diversifikatsiya, konsentratsiya limitlari
Operatsion risk	Jarayon va tizimlardagi nuqsonlar	Ichki nazorat, avtomatlashtirish, funksiyalarni ajratish

Manba: muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

Risklarni boshqarish bank direksiyasi tasdiqlagan investitsion siyosat doirasida amalga oshirilishi lozim. Bu siyosat portfelning maqsadli tarkibi, ruxsat etilgan instrumentlar, emitentlar uchun minimal reyting talablari, limitlar tizimi va qarorlar qabul qilish vakolatlarini belgilaydi. Qaror qabul qiluvchi hamda risklarni nazorat qiluvchi bo'linmalarining mustaqilligi manfaatlar to'qnashuvini oldini olishning asosiy sharti hisoblanadi.

4. INVESTITION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Investition faoliyat samaradorligini baholashda daromadlilik, risk va likvidlik o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Daromadlilik ko'rsatkichlari sifatida portfelning o'rtacha daromadliliigi, qimmatli qog'ozlardan olingan daromadning bank jami daromadlaridagi ulushi va portfeldagi aktivlar rentabelligi qo'llanadi. Risk hisobga olingan ko'rsatkichlar, masalan, daromadlilikning riskka nisbati portfel sifatini aniqroq baholashga yordam beradi.

Likvidlik nuqtai nazaridan yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlardagi ulushi va likvidlikni qoplash koeffitsiyenti tahlil qilinadi. Tuzilma ko'rsatkichlari portfelning jami aktivlardagi ulushini, davlat va korporativ qog'ozlar nisbatini hamda o'rtacha muddatni ifodalaydi. Aktivlarni haddan tashqari ko'p miqdorda qimmatli qog'ozlarga joylashtirish kredit orqali iqtisodiyotni moliyalashtirish vazifasini zaiflashtirishi mumkinligi sababli, optimal ulush bank strategiyasi va iqtisodiy sharoit nuqtai nazaridan asoslanishi zarur.

Samaradorlikni baholashda benchmark bilan solishtirish usuli keng qo'llaniladi. Bunda bank portfelining natijalari tegishli bozor indeksi yoki mos keluvchi davlat obligatsiyalari daromadliliigi bilan taqqoslanadi. Bunday yondashuv investition qarorlar sifatini, portfel menejerining ish natijasini va strategiyaning bozor sharoitiga mosligini ob'ektiv baholash imkonini beradi. Shuningdek, natijalar kapital sarfi hisobga olingan holda tahlil qilinishi lozim, chunki yuqori daromadli, lekin kapitalni ko'p talab qiluvchi portfel bank uchun samarasiz bo'lishi mumkin.

5. XORIJIY TAJRIBA

Xorijiy mamlakatlar tajribasi banklarning investition faoliyatini tashkil etishda turli yondashuvlar mavjudligini ko'rsatadi. Germaniya va boshqa kontinental Yevropa mamlakatlarida universal banklar modeli keng tarqalgan bo'lib, banklar kredit, qimmatli qog'ozlar va aktivlarni boshqarish xizmatlarini yagona tuzilma doirasida ko'rsatadi. Bu model mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni mustahkamlaydi va daromad manbalarini diversifikatsiya qiladi. Qo'shma Shtatlarda

esa bozor markazli moliyalashtirish ustun bo'lib, banklarning savdo faoliyatiga nisbatan qat'iy cheklovlar o'rnatilgan.

2007–2009-yillardagi global moliyaviy inqirozdan keyin ko'plab mamlakatlarda banklarning savdo portfeli va murakkab moliyaviy instrumentlar bilan operatsiyalariga talablar kuchaytirildi. Bazel qo'mitasi savdo portfeli uchun kapital talablarini qayta ko'rib chiqdi, likvidlik standartlarini joriy etdi va leveraj cheklovini kiritdi. Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, investitsion faoliyatni rivojlantirish bilan bir vaqtda risklarni boshqarish va nazorat tizimini mustahkamlash zarur.

Rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Yevropa davlatlari tajribasida mahalliy valyutadagi davlat obligatsiyalari bozorini rivojlantirish asosiy yo'nalish bo'lgan. Bu mamlakatlarda birlamchi dilerlar institutini joriy etish, auksion kalendarini oldindan e'lon qilish, benchmark obligatsiyalar chiqarish va hisob-kitob infratuzilmasini zamonaviylashtirish bozor likvidligining oshishiga xizmat qilgan. Shuningdek, yashil va ijtimoiy obligatsiyalar bozorining shakllanishi banklarga yangi investitsion va resurs jalb qilish imkoniyatlarini ochgan.

5.1. MILLIY BANK AMALIYOTIDAGI ASOSIY TENDENSIYALAR

O'zbekiston bank tizimida qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalar uzoq vaqt davomida kredit faoliyatiga nisbatan ikkinchi darajali yo'nalish hisoblangan. Banklar aktivlarining asosiy qismi kredit portfelidan iborat bo'lib, qimmatli qog'ozlar ulushi, asosan, likvidlik talablarini bajarish va davlat obligatsiyalarini ushlab turish bilan cheklangan. Biroq bank tizimini isloh qilish, davlat ulushini kamaytirish va kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan strategik hujjatlar sharoitida banklarning moliyaviy vositalarga bo'lgan e'tibori ortib bormoqda.

So'nggi yillarda bir qator banklar o'z obligatsiyalarini ichki va tashqi bozorlarda joylashtirish orqali resurs bazasini diversifikatsiya qilish tajribasini to'pladi. Shuningdek, korporativ obligatsiyalar bozorining shakllanishi, fond birjasi infratuzilmasining takomillashuvi va depozitariy tizimining rivojlanishi banklarga

investor va professional ishtirokchi sifatida faoliyat yuritish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Shunga qaramay, ushbu jarayonlar hali boshlang'ich bosqichda bo'lib, banklar investitsion portfelining tuzilmasi hamda sifati yetarli darajada diversifikatsiya qilinmagan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, banklarning investitsion faoliyati bir necha tendensiya bilan tavsiflanadi: davlat qimmatli qog'ozlarining portfeldagi yuqori ulushi, korporativ instrumentlarga nisbatan ehtiyotkor munosabat, ikkilamchi bozorda faol savdoning cheklanganligi va investitsion qarorlarda asosan qisqa muddatli omillarning ustunligi. Bu holat banklarning potensial daromadlilik imkoniyatlaridan to'liq foydalana olmayotganidan dalolat beradi hamda yuqorida keltirilgan takliflarni amalga oshirish zaruratini asoslaydi.

6. MAVJUD MUAMMOLAR

O'zbekiston bank tizimida qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyat so'nggi yillarda rivojlanayotgan bo'lsa-da, uni cheklovchi bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Birinchi muammo korporativ qimmatli qog'ozlar bozorining yetarli darajada chuqur va likvid emasligi bo'lib, bu banklarning bunday instrumentlarga joylashtirish hajmini va ularni zarur bo'lganda sotish imkonini cheklaydi. Ikkinchi muammo instrumentlar assortimentining tor ekanligi, hosilaviy vositalar va hedjlash mexanizmlarining yetarli emasligi sababli banklar foiz va valyuta risklarini samarali boshqara olmaydi.

Uchinchi muammo emitentlarning axborot shaffofligi va korporativ boshqaruv standartlariga to'liq rioya qilmasligi bilan bog'liq. Kredit reytingiga ega emitentlarning cheklangan soni banklar uchun kredit riskini baholashni qiyinlashtiradi. To'rtinchi muammo institutsional investorlar bazasining kengaymaganidir: pensiya fondlari, sug'urta kompaniyalari va investitsion fondlarning cheklangan ishtiroki talab va taklifning muvozanatlashuviga to'sqinlik qiladi. Beshinchi muammo banklarda investitsion portfelni boshqarish va tahlil qilish bo'yicha malakali kadrlar hamda zamonaviy tahliliy dasturlar yetishmasligidir.

7. INVESTITSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Aniqlangan muammolar va xorijiy tajriba asosida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyatini rivojlantirish uchun institutsional, tashkiliy va texnologik yo'nalishlarni qamrab oluvchi kompleks choralar tizimi taklif etiladi. Ular 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval. Investitsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha takliflar

Yo'nalish	Taklif etilayotgan chora	Kutilayotgan natija
Institutsional	Davlat obligatsiyalari daromadlilik egri chizig'ini shakllantirish, birlamchi dilerlik mexanizmini kengaytirish	Bozor narxlash asosining paydo bo'lishi, likvidlik o'sishi
Instrumentlar	Korporativ, yashil va ipoteka obligatsiyalarini rivojlantirish, repo bozorini kengaytirish	Investitsion portfel diversifikatsiyasi
Risk boshqaruvi	Investitsion siyosatni takomillashtirish, VaR va stress-testlarni joriy etish	Risklarning kamayishi, qarorlar sifatining oshishi
Texnologik	Elektron savdo, depozitariy va hisob-kitob tizimlarini raqamlashtirish	Bitim xarajatlari va muddatlarining qisqarishi
Kadrlar	Portfel menejerlari uchun xalqaro sertifikatlash va malaka oshirish	Tahliliy salohiyatning mustahkamlanishi

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Birinchi yo'nalish bozor infratuzilmasi va institutsional muhitni takomillashtirishni nazarda tutadi. Davlat qimmatli qog'ozlarining turli muddatlar bo'yicha muntazam chiqarilishi va ularning daromadlilik egri chizig'ining

shakllanishi korporativ obligatsiyalarni narxlash uchun ishonchli asos yaratadi. Birlamchi dilerlik maqomiga ega banklarga auksionlarda ishtirok etish va ikkilamchi bozorda kotirovkalar berish majburiyatlarini yuklash, buning evaziga ularga muayyan rag'batlar taqdim etish bozor likvidligini oshiradi.

Ikkinchi yo'nalish instrumentlar assortimentini kengaytirish bilan bog'liq. Korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirish uchun emitentlarning kredit reytingiga ega bo'lishini rag'batlantirish, reyting agentliklari faoliyatini kengaytirish va obligatsiya chiqarish tartiblarini soddalashtirish zarur. Shuningdek, ipoteka bilan ta'minlangan obligatsiyalar va infratuzilma obligatsiyalari kabi uzoq muddatli instrumentlar banklarga resurslar muddatini uzaytirish va aktivlar likvidligini oshirish imkonini beradi. Repo bozorini rivojlantirish banklararo qisqa muddatli moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlaydi va qimmatli qog'ozlarning likvidligini yaxshilaydi.

Uchinchi yo'nalish risklarni boshqarish tizimini mustahkamlashga qaratilgan. Banklarda direksiya tasdiqlagan investitsion siyosat, portfelning maqsadli tuzilmasi va aniq limitlar tizimi mavjud bo'lishi lozim. Bozor riskini baholashda riskdagi qiymat (VaR) usuli, foiz riski bo'yicha duratsiya va senariy tahlili hamda stress-testlash muntazam qo'llanilishi kerak. Qaror qabul qilish va nazorat funksiyalari bir-biridan ajratilishi, risk bo'limi esa to'g'ridan-to'g'ri bank kengashiga hisobot berishi maqsadga muvofiq.

To'rtinchi yo'nalish texnologik rivojlanish bilan bog'liq. Elektron savdo platformalari, masofaviy brokerlik xizmatlari va depozitariy hamda hisob-kitob tizimlarining uzviy integratsiyasi bitimlarni tezlashtiradi va xarajatlarni kamaytiradi. Banklar investitsion portfelni monitoring qilish, bozor ma'lumotlarini tahlil qilish va riskni baholash uchun zamonaviy axborot tizimlari hamda ma'lumotlar tahlili vositalaridan foydalanishi lozim. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash va kiberxavflardan himoya qilish tizimi ham mustahkamlanishi zarur.

Beshinchi yo'nalish inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan. Portfel menejerlari, tahlilchilar va risk-menejerlarning xalqaro darajadagi malakasini

oshirish, moliya sohasi bo'yicha sertifikatlash dasturlarini joriy etish hamda oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni kengaytirish investitsion qarorlar sifatini oshiradi. Bundan tashqari, institutsional investorlar, ya'ni pensiya va sug'urta tashkilotlarining bozordagi ishtirokini kengaytirish banklar bilan o'zaro hamkorlikda bozor chuqurligini oshirishga yordam beradi.

Taklif etilgan choralarni amalga oshirishda izchillik muhim ahamiyatga ega. Dastlabki bosqichda me'yoriy-huquqiy baza va bozor infratuzilmasi takomillashtirilishi, keyingi bosqichda instrumentlar assortimenti kengaytirilishi va risklarni boshqarish tizimi joriy etilishi, yakuniy bosqichda esa raqamli texnologiyalarga o'tish va kadrlar salohiyatini oshirish yakunlanishi mumkin. Har bir bosqich natijalari yuqorida ko'rsatilgan samaradorlik ko'rsatkichlari asosida muntazam baholanib borishi lozim.

Taklif etilgan choralarni amalga oshirishning kutilayotgan samarasi bir necha jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, bank aktivlari tuzilmasi diversifikatsiyalashib, kredit portfelidagi risklarga bog'liqlik kamayadi. Ikkinchidan, likvidlik zaxiralarini boshqarish samaradorligi oshib, banklar kutilmagan chiqimlarga nisbatan chidamliroq bo'ladi. Uchinchidan, foizsiz daromadlar, jumladan brokerlik, andrayting va ishonchli boshqaruv xizmatlaridan tushumlar ko'payishi bank rentabelligini oshiradi. To'rtinchidan, banklarning kapital bozoridagi faolligi real sektor korxonalari uchun uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini kengaytirib, iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, taklif etilgan yo'nalishlarni amalga oshirishda ehtimoliy cheklovlarni inobatga olish zarur. Bozor chuqurligining yetishmasligi, makroiqtisodiy o'zgaruvchanlik va tartibga soluvchi talablarning kuchayishi investitsion faollikka to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois investitsion faoliyatni kengaytirish banklarning kapitallashuv darajasi va risklarni boshqarish salohiyatiga mos ravishda, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Tadqiqot natijalari tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi investitsion faoliyati bank likvidligini boshqarish, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va iqtisodiyotni uzoq muddatli resurslar bilan ta'minlashda muhim vosita ekanini ko'rsatdi. Shu bilan birga, bu faoliyat bozor, kredit, likvidlik va operatsion risklar bilan bog'liq bo'lib, uni samarali boshqarish mustahkam institutsional va tashkiliy asoslarni talab qiladi.

Mavjud muammolar, xususan, korporativ qimmatli qog'ozlar bozorining likvidligi pastligi, instrumentlar assortimentining tor ekanligi, emitentlar shaffofligining yetarli emasligi, institutsional investorlar ishtirokining cheklanganligi va malakali kadrlar yetishmasligi investitsion faoliyatning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Maqolada ishlab chiqilgan takliflar, jumladan, daromadlilik egri chizig'ini shakllantirish, birlamchi dilerlik mexanizmini kengaytirish, instrumentlar turini ko'paytirish, risklarni boshqarish tizimini mustahkamlash, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va kadrlar malakasini oshirish choralari banklarning investitsion faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlar banklar investitsion portfeli samaradorligini miqdoriy baholash va uning bank barqarorligiga ta'sirini ekonometrik modellar yordamida o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi Qonuni, 2019-yil 5-noyabr.
3. O'zbekiston Respublikasining «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonuni (amaldagi tahriri).
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son Farmoni bilan tasdiqlangan «2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi».

5. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Basel: Bank for International Settlements, 2011.
6. IFRS 9 Financial Instruments. London: IFRS Foundation.
7. Markowitz H. Portfolio Selection // The Journal of Finance, 1952, Vol. 7, No. 1, pp. 77–91.
8. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Pearson.
9. Rose P.S., Hudgins S.C. Bank Management and Financial Services. McGraw-Hill.
10. Saunders A., Cornett M.M. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. McGraw-Hill.
11. Fabozzi F.J. Bond Markets, Analysis, and Strategies. Pearson.
12. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy veb-sayti: cbu.uz.
13. Toshkent respublika fond birjasi rasmiy veb-sayti: uzse.uz.